

Pentatónia a Kalocsa környéki rácok népzenejében

Kósa László könyvében példák sokaságával érzékelteti „a magyar népi kultúra európai begyazottságát”,¹ s figyelmeztet arra, hogy milyen nagyjelentőségű a magyarok és szomszédai kulturális kapcsolatainak vizsgálata. Interetnikus kapcsolataink számbavétele során megállapítja: „A magyar–délszláv néprajzi kapcsolatok kutatása igen töredékes.”² Pedig kiemelt jelentőségűnek kellene lennie, hiszen „a magyarok a honfoglaláskor legszélesebb felületen déli szláv nyelveket beszélő törzsekkel találkoztak”,³ s közöttük eleven kapcsolat létezett a középkoron és a török hódoltság idején át napjainkig. Különösen fontos lenne a magyar–horvát kölcsönhatások kutatása. A horvátok ugyanis éppúgy a nyugati kereszténység kulturális körében éltek, mint mi, s évszázadokig a magyar Szent Korona fennhatósága alatt.

Jómagam abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy 1952 óta egy magyar–rác⁴ kétnyelvű faluban, a Kalocsa szomszédságában található Bátyán élek, ahol szinte önként kínálkozott az interetnikus kapcsolatok vizsgálatának lehetősége. Ez a lehetőség tavaly még ki is bővült azáltal, hogy alkalmam nyílt a közeli, hasonló etnikumú községben, Dusnokon is, néprajzi gyűjtést végezni.

Bátya népének gazdag folklóráját majd félévszázad óta gyűjtöm, s számomra is a meglepetés erejével hatott az archaikus magyar hagyományok bőséges áradása. Tapasztható volt ez a hiedelemvilágban, a népmesékben, a kisepikai műfajokban éppen úgy, mint az antropomorfnak kapufélfák sokaságában, legfőképpen pedig a falu népdalkincsében. (Erről az ellentmondásosnak látszó helyzetről legutóbb a kecskeméti Forrás-ban fejtettem ki nézeteimet.)⁵

Bartók Béla Népzene és a szomszéd népek népzeneje című 1937-ben megjelent tanulmányában ezt írja: „Ezzel az anyaggal (t. i. a szerb–horvát) röviden végezhetünk. Kapcsolat közte és a magyar anyag között úgyszólván semmi sincs.”⁶ Vinko Žganec: Hrvatske pučke popijevka iz Medu Murje (Zagreb 1924.) (Muraközi horvát népdalok) című kötetéről Bartóknak már egészen más a véleménye. „Ennek a horvát nyelvű dalgyűjteménynek zenei része szinte magyarabb a mi magyar gyűjteményeinknél ... 60%-a a dallamoknak magyar.”⁷ (Dallamai közül Kodály is felhasználta az Ötfokú zene I. című szolfézs-füzetében.)

Vinko Žganec 1958-ban Nagykanizsa környékén hat horvát faluban ismét gyűjtött népdalokat. 179 dala meg is jelent Csáktornyán (Čakovec) 1974-ben.⁸ Az itt közölt dalok egy részére szintén érvényesek Bartók idézett megállapításai.

Úgy látszik tehát, hogy nemcsak a Mura menti horvátok, hanem a zalai és a somogyi horvátok népzeneje is erős magyar hatást mutat. Ezt bizonyítja Olsvai Imre tanulmánya is.⁹ Ő ugyanis a szintén Somogy megyei Buzsák községben 1959 és 1964 között tizenegy énekestől jegyezte le a falu legkedveltebb dallamát, amely nem más, mint a „Fekete föld termi a jó búzát” kezdetű régi stílusú, penaton, kvintváltó dallam sokféle variánsban, horvát szövegekkel. A magyar alapdallam a helyi használatban ugyan giustová lett, némelyikben megjelent a pien hang,¹⁰ de a dunántúli semleges terc valamennyi dal hangnemének szerves része.

¹ Kósa László: „Ki népei vagytok?” Magyar Néprajz. Bp., 1998. 183. old.

² Uo. 187. old.

³ Uo. 188. old.

⁴ Ennek a Kalocsai-Sárközben található falunak a katolikus népét az újabb néprajzi irodalom rác–horvátoknak nevezi.

⁵ Fehér Zoltán: „Tenger közepén pacsirtafészek” archaikus magyar elemek Bátya kétnyelvű folklórában. Forrás 2001/5.

⁶ Bartók Béla: Népzene és a szomszéd népek népzeneje. Bp., 1952. (1937.) 25. old.

⁷ Uo.

⁸ Žganec, Vinko: Pučke popijevka hrvata iz okolice Velike Kaniža. Čakovec 1974.

⁹ Olsvai Imre: A somogyi horvátok legkedveltebb ötfokú dallama. In: A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Szerk.: Halász Péter. Bp., 1991. 727–736. old.

¹⁰ Alaphangunkat (záróhangunkat, kottapéldánkban : g') 1. foknak tekintjük. Szolmizációs neve: lá. Terce a fölötte lévő harmadik hang a b, vagyis: dó. A dunántúli dallamjárásban ez élesebb, kissé magasabb, inkább di-nek hangzik.

1991-ben a Bács-Kiskun Megyei Nemzetiségi Alapítvány pályázatára leányommal, Fehér Anikóval egy négyszáz dalt tartalmazó pályamunkát adtunk be *Bátya népének dalkincse* címmel. Ennek alapján 1993-ban a Kecskeméti Katona József Múzeum Közleményeinek 6. számaként megjelent a kétszáz dalt tartalmazó *Bátya népzeneje* című kötetünk. Az 1991-es gyűjtemény elemzett 362 dalának 29 %-a a régi stílust képviselte, a pentatónia pedig a dalok 16,8 %-ában fordult elő. A kutatás tehát a beszélt kétnyelvűség mellett a zenei kétnyelvűséget is kimutatta.

Bátya és Dusnok földrajzi fekvése, valamint kettősgyökerű kultúrája miatt népzenei szempontból a magyar dunántúli dallamjárás dél-dunántúli régiójába tartozik, ahol már erőteljesen megjelenik a szomszédos alföldi dallamjárás is tipikus dallamaival. Ezt a magyar népzenei dialektust fedi Vujicsics Tihamér által szerkesztett magyarországi délszláv dallamjárások úgynevezett „D” dialektusterülete. Vujicsics megállapította, hogy a „D” dialektusterület dalai „a Szent István-i országban születtek”, szokásdalaik közt sok az egyszólamú, „magyar átvétel nincs (...) ritkán előfordul a magyar dallamok és formák felismerhetetlenségig elszlávosított jelenléte”.¹¹

Nos, Vujicsics besorolásával és idézett véleményével vitába kell szállnunk. Bátya és Dusnok népzeneje nagymértékben eltér pl. a Vujicsics által ugyanabba a zenei dialektusba sorolt mohácsi sokác népzeneitől, elsősorban eredendő egyszólamúságával és a pentatónia erőteljes jelenlétével. Épp ezért ez a népzene több hasonlóságot mutat a Vujicsics által „B” zenei dialektusterületnek nevezett, Mura menti horvát népzeneivel. Erről ugyanis maga írja: „Igen nagy számban maradtak fenn a régi magyar, jobban mondva »északi türk-tatár« – mint Bartók Béla fogalmazná – pentaton hangsorú dallamok. A magyar anyagban is meglévő melódiák szó szerinti megőrzése mellett számos olyan pentaton hangsorú dallam is akadt, amelyik ebben a formában a magyarban nem szerepel, és fordítva.”¹² Vujicsics „sajátos zenei nyelvcsere”-nek nevezi a Mura menti horvátok pentatonizáló hajlamát, „akik kétsoros strófákban gondolkodnak [akárcsak gyakorta a csángók F. Z.] gyakran közismert magyar dallamok szinte felismerhetlenné válnak”.¹³

Bátya és Dusnok népzenejének vizsgálatában gyümölcsözőnek ígérkezett az a szempont, amelyet Lajtha László „népzene biológia”-nak nevezett. Ő ugyanis Erdélyben abból a szempontból vette górcső alá a szépkenyereszentmártoni dalokat, hogy „él-e, mikor és hogyan él egyik nép a másik zenéjével”.¹⁴ Az általam vizsgált két faluban mindenki a beszélt kétnyelvűség mellett a zenei kétnyelvűség állapotában él, tehát mindenki tud és énekel a rác dalokon kívül nagyon sok magyar dallamot is. Sőt, az is megfigyelhető, hogy számos olyan magyar népdalt is őriznek, amelyeket a szomszédos magyar falvakban már rég elfelejtettek.

Az itt közölt bátyai és dusnoki népdalok azt bizonyítják, hogy a „pentatónia ereje makacsul megmaradt”,¹⁵ és gyakran beágyazódott egy sajátosan horvát zenei gondolkodásba. Hasonló kölcsönhatást mutatott ki a magyar néptánc kutatás a lakócsai horvátok „csizmaverős” táncában. „A tánc a délszláv és magyar érintkezés sajátos terméke” – írja Borbély Jolán. „Ez esetben egy táncfajta belül szemlélhető két ellentétes szerkezetű kompozíció érvényesülése, sajátos ötvözdése.”¹⁶

Mint írtuk, Dusnok és Bátya népzeneje hasonlóan a Mura menti horvátokéhoz, sok régi magyarjellegűnek minősíthető sajátosságot őriz. Honnan származik ez a hatás? Vajon mi okozhatta a Kalocsa környéki rákok „pentatonizáló” hajlamát? Valóban „sajátos zenei nyelvcsere”-ről van itt szó? Ugyanez a probléma foglalkoztatta Bartók Bélát is, amikor az erdélyi román népzeneét vizsgálta. Megállapította, hogy „ősi stílusuk nyilván délkeleti eredetű, a magyar pentaton stílustól teljesen elütő *hora longa stílus*”. Természetes, hogy a mi két falunkban is él a második fokú záratokkal rendelkező dallamvilág.¹⁷ Bartók ezek után felteszi a kér-

¹¹ Vujicic, Tihomir: Muzicke tradicija juznih slovena u Madarskoj. Bp., 1978. 33. old.

¹² Uo. 16. old.

¹³ Uo.

¹⁴ Lajtha László: Szépkenyereszentmártoni gyűjtés. Bp., 1954. 3. old.

¹⁵ Vujicic, Tihomir i. m. 16. old.

¹⁶ Borbély Jolán: Egy horvát kóló magyar kapcsolatai. (In: *Andrásfalvy Bertalan* et al.: Magyar táncgyűjtemények. Bp., 1973. 92–106.) 92. old.

¹⁷ A délszláv dallamokra jellemző. A magyar fül számára szokatlan, hogy a dallam, pl. a dúr hangsor-nak nem az 1. fokán, a dó-n, hanem a 2. fokon, a re-n fejeződik be.

dést: „Honnan került tehát a román anyagba, hogyan hatalmasodott el annyira a magyar, vagy mondjuk »északi török–tatár« pentaton stílus? Vajon csak a magyarok révén? Vagy valamilyen más nép révén? Vagy talán éppenséggel több felől jövő közös hatással volna itt dolgunk?”¹⁸ A bartóki kérdéseket mi a bátyai és a dusnoki dalokkal kapcsolatban tesszük fel. A választ a két falu településtörténeti, népességtörténeti adatai alapján próbáljuk megadni, igaz bőséges anyagunk csak Bányáról van, de néhány dusnoki adat is rendelkezésünkre áll.¹⁹

Mindkét falu alapnépessége a török hódoltság után telepedett ide. Nem telepítették őket, hanem 1696 táján a török bosszúja elől menekültek, s valószínűleg több helyről – Bosznia, Dalmácia, Horvátország – érkeztek. Magyarországon sokáig keresték végleges helyüket, s ez a belső migráció csak az urbárium behozatalakor, 1770-ben szűnt meg. A délről érkező katolikus rácok gyér magyar lakosságot találtak itt, amely a mocsaras erdőkből megbújva várta a jobb idők hajnalát. (Erről a bátyai historia domus is ír.) A megszilárduló népességű falvakban a hangadó személyiségek, a papok, bírák a rácok közül kerültek ki, s nyelvi hegemóniájuk alá gyűrték az itt talált őslakosságot, habár azok a Felföldről visszatelepültekkel is erősödtek. A kialakuló kétnyelvűség következtében a XVIII. században már magyarul és rácul prédikáltak a templomban. Az összeházasodást vallási különbség nem akadályozta, s a kétnyelvűség a rác nyelv dominanciájával állandósult. A dusnokiakról Simonyi 1882-ben azt írta: „Ereikben sok magyar vér foly.”²⁰ A különféle országleírások rác–magyar, sokác–magyar, dalmát–magyar lakosságról írnak. A két faluban a magyar rác népesség keveredését nemcsak a családnevek bizonyítják, hanem az antropológiai mérések is. Henkey Gyula mérései alapján kijelentette, hogy Bányán és Dusnokon, valamint a szlovák jellegű Miskén „a törökös magyarokkal kapcsolatba hozható típusok közül a turanid áll az első helyen, az előázsiai (armenid) gyakorisága mindhárom helyen jelentős...” Dusnokon még az is feltűnő, hogy épp itt fordulnak elő legjelentősebb számban mongoloid jellegű személyek. A két falu beköltöző rác népessége az itt talált kontinuus magyarságtól vette át a határ dűlőneveit és talán a régi magyar dallamok egy részét is.

A dunántúli dallamjárás magyar dallamai elterjedhettek, illetve hatást fejthettek ki azáltal is, hogy mindkét falu életében jelentősek voltak a dunántúli közigazgatási, kereskedelmi, gazdasági kapcsolatok, s némiképp a házasságaik is. Bánya a középkorban a szekszárdi apátság birtoka volt, s az egész Kalocsai-Sárköz Fejér megyéhez tartozott. A XVIII. századtól a bátyaiak és a dusnokiak gyakran jártak dunántúli uradalmakba (Tolnába, Baranyába, Somogyba) dolgozni, ahol ottani magyarokkal közösen végezték a munkát. Tőlük is tanulhattak dalokat és stílust.

Végül feltételezhető az is, hogy a Kalocsa környéki rácok a Balkánról hozták magukkal pentatonizáló hajlamukat. Tudjuk, hogy a pentatóniának az a fajtája, amely a magyar népzeneben megtalálható, a mongol–török népeknek is sajátja, s hozzánk még a honfoglalás előtt került. Ilyen török nép volt az onogur. Ennek egy töredéke 670 körül Kovrát onogur kán ötödik fiának vezetésével épp Dalmáciában telepedett le.²¹ Az ő népzenejük éppúgy pentaton lehetett, mint a Vardar folyó vidékére letelepült, Anonymus által „Csabamagyará”-nak, XI–XII. századi bizánci forrásokban „vardarióta türkök”-nek nevezett népé.²² Ezek a Balkánra húzódtak türk (onogur) népcsoportok évszázadok alatt nyelvükben elszlávosodtak, de zenei anyanyelvükben a XVII. század végén talán még őrizték a pentatóniát, s máig a pentatonizáló hajlamot.

A bátyai és dusnoki dalokhoz kapcsolódó népességtörténeti következtetéseket más folklór adatok is megerősítik. Ennek ellenére mindez csak hipotézis, amely csak további vizsgálatok után lesz elfogadható vagy elvethető.

Fehér Zoltán

¹⁸ Bartók Béla i. m. 28. old.

¹⁹ Fehér Zoltán: Bánya életrajza. Bánya, 1996.

²⁰ Simonyi Jenő: Kalocsa környéke. Földrajzi Közlemények 1882. 281–320. old.

²¹ László Gyula: Kovrát kagán fiainak történetéhez. In: Magyar őstörténeti tanulmányok. Szerk.: Bartha Antal et. al. Bp., 1977. 225–230. old.

²² Györffy György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Bp., 1959. 44. old.

Šu - mo šu - mo vi - so - ka si
 Mi - la dra - ga da - le - ko si
 Ja - ću šu - mu svu iz se - ći
 Još cu dra - gu ob - ju - bi - ti

(Erdő, erdő, de magos vagy
 Én kedvesem, de messze vagy
 Én az erdőt mind kivágom
 Még[is] körülcsókolom a kedvesem

Mile drage obočine
 Više vreau od stotine
 Jel stotinu brojit vaja
 Milu dragu jubit vaja

A kedvesem szemöldöke
 Többet ér a százasnál
 Mert a százast számolni kell
 Kedvesemet csókolni kell)

Én tégedet arra kérlek
 Ne felejts el amíg élek
 (Mer) Tudja Isten, hogy szeretlek
 Te is tudod, hogy kedvellek

1. A „Šumo, šumo, visoka si” kezdetű dal Dusnokon öt, Bátyán három változatban került elő. Bátyán mindig dunántúli pentaton hangsor, Dusnokon viszont három változata lá-pentaton. Bizonyosan magyar dallam, bár variánsait máshonnan nem ismerem. Kvintváltó szerkezete, dunántúli jellegét megerősítő 1.-fokú főzarlata, alul bővülő autentikus ámbitusa mellett erről tanúskodik az a tény is, hogy rác szövegei a magyar szövegek szinte szó szerinti fordításai. Bátyán inkább magyar szövegekkel éneklék, Dusnokon pedig inkább ráccal.

2. A „Hej, javore” kezdetű dalt Bátyán nyolc, Dusnokon három változatban jegyeztem le. A bátyai variánsok többsége dunántúli pentaton, a dusnokiaké lá-pentaton hangsorú, s ez utóbbiakban bekerül egy-egy hangsúlytalan helyen a pien hang is. E dallamra énekelnek 7 és 8 szótagú sorokat is. Új stílusú népdal szerkezete (AABA) a magyar népzeneben nyugati hatásra terjedt el. Következetes mazurka ritmusuk szintén idegen mintát mutat. Feltűnő, hogy valamennyi zárlatuk 1.-fokú. Valamennyi variáns rác szövegű. (Szerelmes dalok.) Magyar párhuzamát nem ismerem.

3. A „Zafajujem ocu” kezdetű dalt Bátyán hat változatban gyűjtöttem, közülük három magyar, három pedig rác szövegű. Dusnokon szintén hat variánsát jegyeztem le, itt valamennyi kétnyelvű. Bátyán már nem emlékeznek funkciójára, Dusnokon viszont ez volt a „menyasszony-búcsúztató”. („Akkor énekeltek, amikor már vezetik ki a menyasszonyt búcsúztatás

Parlando

Hej ja - vo - re ja - vo - re

Ti si dr - vo naj - bo - lje

Pod to - bom sam vi - na pi - o,

Mla - de cu - re lju - bi - o.

T. f.

A ja momak pa momak
Iz čizme visi obojak
Na obojku zlatna sloba

Ti si Marice mila moja. †

után. A szobában a barátnök benn szoktak lenni. A menyasszony sírni szokott, amikor búcsúztatják. A sztari szvát szokta búcsúztatni. Ő mondja a blágoszovot. Akkor éneklük a Ó placi Martá-t. A menyasszony nem énekel. Ezt a barátnök szokták énekelni. Mikor vitték a menyasszony ágyát, akkor játszotta a zenekar azt, hogy *Kocsira ágyát*. De néha benn a szobában is muzsikáltak.”) Rác szövegei a magyarnak szinte szó szerinti fordításai. Duszokon olyan szövegei is elterjedtek, amelyek az egykori gyümölcsörzés és a vele kapcsolatos szerelmes találkozások emlékét őrzik. Valamennyi változatuk kis hangterjedelmű (VII-b6), és sem-

3. **Pandur Istvánné Vimhel Márta 72 é.**

Za - fa - ju - jem o - cu A i svoj - joj maj - ke

Što - su me - ne ot - ra - ni - li Dru - go - mi ni se - be

(Köszönöm apámnak
Meg a jó anyámnak
A kik engem fölneveltek
Másnak, nem maguknak)

Köszönöm apámnak
Meg a jó anyámnak
A kik engem fölneveltek
Másnak, nem magának

Mo - jaj ma - ma be - čar - nu - šaj bi - la

Mo - jaj ma - ma be - čar - nu - šaj bi - la

Pa i me - ne be - ča - rem na - zi - va

Pa i me ne be - ča - rem na - zi - va

|| : Bečar ni sam bečarski se vladam :||

|| : ^{1.} Što ukradem dobro speravit znadem :||

|| : ^{2.} Oj rodi mamu još jednoga bečara :||

|| : ^{1.} Kad lumpujem nek imam drugara :||

(Az én anyám betyáros volt
Engem is betyárnak nevezett)

Betyár nem vagyok, betyárosan élek
Amit lopok, jól el tudom tenni

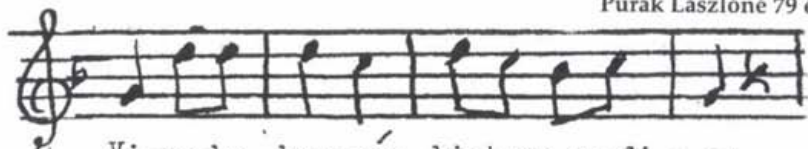
Szüljél anyám még egy betyárt
Amikor mulatok legyen társam)

leges terces pentaton hangsorúak, minden soruk 1.-fokon zár. Máshonnan előkerült magyar változatát nem ismerem.

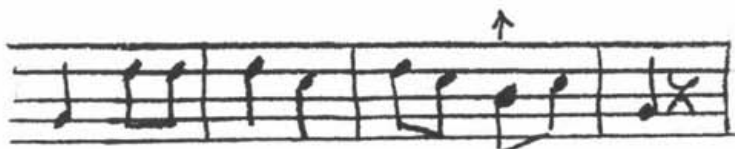
4. A „Mojaj mama” kezdetű dallam mindkét faluban igen elterjedt mulató nóta, vagyis „betyárac”. (Ezt a megnevezést nem ismerik.) Bátyán tíz, Dusnokon hat variánsát gyűjtöttem. Valamennyi rác szövegű. Ezek közül mindössze négy hangneme a lá-pentaton. (Ebből három dusnoki, s egy bátyai. Ez utóbbiban előfordul egy pién hang is hangsúlytalan helyen.) Variánsai között sok az olyan dallam, amelyben az első két sor szövegét a harmadik-negyedik sorban megismétlik. Valamennyi 10 szótagos a jellegzetes betyárac ritmusban: ΠΠ | ΠΠ |] Főzárlatuk mindig 1.-fokú, első soruké pedig 5, illetve 7.-fokú. Még az eol hangsorú variánsokban is meg lehet figyelni a „bújkáló kvintváltás”-t. A jellegzetesen rác dallam távoli magyar rokonának lehet talán tekinteni a „Hármat tojott a fekete kánya” szövegű bátyai és dusnoki dalokat, esetleg a „Haragusznak a batai gazdák” kezdetű perkátai magyar dallamot. Ezeket a betyárocokat sok-sok versszakkal éneklék, s időnként egy-egy kétsoros „Coda”-val zárják le. E zárórészben is az első sor pentaton mindig, míg az utolsó eol.

5.

Purak Lászlóné 79 é. Dúsnok

Vi-so-ko bres-cé bist-ra vo-di - ca

Na-po-ji dra-ga moj'ga ko-nji- ca

Ja ga ne na -po -jim ja se vr-lo bo-jim

Ja sam ma-lac^v - ka

T. f.

(Magas a part, gyors a patak
Itad meg kedvesem lovacska
Én nem itatom, én nagyon félek
Én kicsike vagyok.)

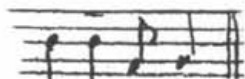
5. A „Visoko bresce” kezdetű dal egyetlen formában került elő Dúsnokon. Furcsa formájú, három és félsoros dallam dunántúli pentaton hangszoron. Motívumrendje: ab êab êcc êb. A pien hang csak a motívumismétlésből álló harmadik sorban jelentkezik kétszer átmenő hang-

6.

Markó Tamás 1896. Bácsa

Na noj strane Sa-ra-je-vo Oj oj oj oj oj oj oj oj

Sa-ra -je-vo

(Szarajevó tulsó partján, Oj oj oj oj oj oj oj oj Szarajevó)

ként. A dal úgy kezdődik, mint a szomszédos Tolna megyében Bartók által gyűjtött „Kis kece lányom”, de már második motívumában eltér attól. A „Kis kece lányom” egyébként a magyar népzeneben az ukrán kölcsönhatás nyoma.

6. A „*Na noj strane Sarajevo*” kezdetű dal szintén egyedi darab. Szövege a Szarajevó túlsó partján legrésző három szarvasról szól, amelyeket egy rongyos ingű kislány őriz. Az ötnyolcados lüktetésű dallam tiszta lá- pentaton, két és fél sorból áll.

A kottamellékletek forrásai: *Fehér Zoltán–Fehér Anikó: Bátya népzeneje. Kecskemét, 1993.* 1–2. dal – *Fehér Zoltán: Šumo, šumo, visoka si* – Erdő, erdő, de magos vagy. Dusnoki népdalok. Kalocsa, 2000. 3–4. dal – Az 5–6. dal kéziratos anyagomból való.

Az utolsó csíki tatárbetörés emléke¹

Nem feledhetem 1989. április 18-át, amikor a szokásos tavaszi barangolás alkalmával többek között ellátogattam a Csíkszentlélek közelében lévő Xantus-völgybe. A Szekő dombon a kastély romjainak alapját kerestem. A még jól kivehető lépcsőből néhány sor követ megtakarítottam, majd leereszkedtem a kápolna romjaihoz, ahol meglepődve láttam, hogy az alapkövek szétgurítva, közülük néhány az út saráiban hever. Miközben az alapba hordtam vissza a köveket, felidéződött bennem őseink harca, amit a betolakodó tatár hordák ellen vívtak. Arra a sok névtelen hősrre gondoltam, akik az 1600-as évek végén, Xantus királybíróval az élen életüket áldozták itt a haza védelméért, magyar közösségünk megmaradásáért. Távolilag: értünk is.

A több évszázados veszteségeinket, valamint a vesztes és győztes csaták emlékét idézi többek között a Xantus-kápolna – melyet Csonka-kápolnának is nevezünk – és a Véreskép vagy Vereskép, ami Csíkszentlélek bejáratánál látható, s az 1694-es évszám olvasható rajta. Közvetlen kapcsolata az utolsó, vagy az azelőtti csíki tatárjárásokkal nem bizonyított egyértelműen. A Xantus-kápolna eredetét, történetét azonban senki sem vitatja mifelénk. Hogyan is lehetne belenyugodni abba, hogy örökre feledésbe merüljön, romjait ellepje az aljnövényzet?

Hosszú töprengés után, egy flaskó kisüstivel, felkerestem a fitódi Balog Józsefet, egykori tanítványomat, aki hagyománytisztelő és jó gazdálkodó magyar ember hírében állt mindig. Elmondtam neki, amit láttam a nevezett kápolnánál. Azzal mindketten teljesen tisztában voltunk, hogy az akkori körülmények között nem lehet szó újjáépítésről, a diktatúra hatóságai ezt nem engedélyezték volna. Hosszas latolgatás után úgy döntöttünk, hogy minden lehetőet megpróbálunk. Kirándulásokat szervezünk, ilyenkor építőanyagokat szállítunk, és minden alkalommal egy-egy sort rakunk a régi kőalapra. Számba vettük az anyagi lehetőségeket és azt a munkaerőt, akikre számítani lehet. Megbeszéltünk mindent a szűkebb baráti, ismeretségi körünkkel. Mindegyikük lelkesen fogadta az ötletet. Látványos, gyors haladásról azonban szó sem lehetett, ha feltűnést keltünk, a hatóságok megghiúsították volna a szándékunkat. Hála Istennek, akkoriban utolsókat rúgta már a diktatúra Romániában is. Az 1989. december 22-i fordulat idején már kész terveink voltak, nem akadályozott semmi, csak a tél. A tavasz érkezését vártuk.

1990 márciusában már lehetett dolgozni, elő lehetett készíteni az építkezést. A munkahangulat megteremtésére, az erők összehangolására a szervezőbizottság összehívta a mindszei találkozót. A falu plébánosa a templomban kihirdette és megkérte a híveket, hogy minél nagyobb számban vegyenek részt a találkozón, az iskola egyik osztálytermében. A tanácskozáson kikristályosodtak a tervek és elképzelések. Megválasztottuk a tízes-felelősöket (tízes = falu vagy község része). Amikor megkezdődött a tényleges építkezés, elég volt a szóbeli üzenet, hogy lelkes emberek tucatjai vonuljanak szerszámokkal, lovasfogatokkal, traktorokkal, gép-

¹ A XVII. század végi Csíkbán történt tatárdulásokkal részletesen foglalkozott *Szőcs János* a Honismeret 1995. 1. számának 43–48. oldalán. Ebben közli a téma legfontosabb szakirodalmát. Bővebben ld.: Az utolsó csíki tatárdulás 300 éves emlékezete. Csíki Székely Múzeum. Csíkszereda, 1994. Az események irodalmi földolgozása *Nagy Borbála: A Xantus-völgyi ütközet* című könyvében található. Ezeket egészíti ki az itt közölt írás. (Szerk.)